

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

51

1964

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM

Commissie van redactie:

Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;

Drs. G. van der Meer, 's-Gravenhage;

Drs. O. N. Keuzenkamp-Roovers, Voorburg;

Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie
te richten aan het secretariaat: Zeestraat 71B, 's-Gravenhage.

PENNINGEN OP DE HOGESCHOOL TE HARDERWIJK

door Dr. D. A. Wittop Koning

Evenals andere universiteiten heeft ook de hogeschool van Harderwijk bij bijzondere gelegenheden penningen uitgegeven.

Het begint al meteen bij de oprichting in 1648 met de bekende penning op de vrede van Munster, geslagen op last van de Staten van Gelderland, op de Gelderse provinciale munt te Harderwijk, door muntmeester Wijntgens (Roovers nr. 13, van Loon II 330). De voorzijde vertoont het wapen van Gelderland met het randschrift „Victoriae praemium Libertas”, de keerzijde draagt in een fraaie bloemrand, waarin de lelie — het muntmeestersteken van Wijntgens — bovenin prijkt, het opschrift:

Pace Domi forisque sancita: Academia Hardervici fundata: : Ill : Ordines Duc=Gel=Com=Zut= in rei memoriam hunc nummum cudi fecerunt. 1648.

Deze penning werd dus o.a. geslagen op de opening van de Hogeschool te Harderwijk. Van Loon geeft bij de beschrijving van de penning het verhaal van het verloop van de plechtige inwijding, dat ik U niet wil onthouden:

„Omtrent negen uren des morgens begaaven zich de gemelde Verzorgers twee aan twee, voorgegaan van den Bode der Hooge Schoole, met zynen zilveren staf in de Hand, van 't Raadhuys tusschen de gewapende Burgery naar de kerk, wordende gevolgd door de acht Hoogleeraars dier Schoole, en deeze door den Magistraat, de Predikanten, en voornaamste Edellieden en Inwoonders der Stad. Naa gehouden maatgezag wierden straks aldaar de redenen die de Staaten tot het stichten deezer nieuwe Hooge Schoole bewoogen hadden, door den eersten Verzorger Justus Vyg ontvouwen, toen de brieven der aanstellinge, wetten, en vergunde voorrechten, door den Geheymschryver Kornelis Tollius geleezen, en deeze eerste samenkomst hierop met een keurig muzyk beslooten. Den volgende dag de Hoogleeraar Johan Christyns tot eersten Hoofdbestierder der nieuwe Hooge schoole, gevolgens de afgekondigde schoolwetten, zynde gekoozen, beklom die de eerste den Stoel, en deed eene sierlyke redevoering evenals ook des naamiddags nog twee andere door den Hoogleeraer Joris Hoorn en den Geheymschryver Kornelis

Tollius geschieden. Naauwelyks had de laatstgemelde geëyndigd, of koor en kerk weergalmden van een heerlyk maatgezag, en de Verzorgers, Hoogleeraars en Magistraatspersonen begaaven zich eerst naar de Hooge school en sedert omtrent zeven uren des avonds naar 't Raadhuis; alwaar een prachtig gastmaal voor meer dan tachtig genoodigden was vervaardigd. Alles was hier in volle vrolykheyd verscheydene vreugdevuuren wierden op de straaten, zoo staande als naa de maaltyd, aangestoken, het geschut gelost en op last der Staaten van Gelderland en Zutfen dees penning ter gedachtenisse gemunt."

De penning ,die, met Hollandse zuinigheid, twee historische momenten in één penning vereeuwigt, komt in verschillende zwaarten voor. Het normale gewicht schijnt in de buurt van 60 gram te liggen. Ook komen afslagen in goud voor. Aan het bestaan van deze gouden afslagen en zilveren piedforts was tot nog toe geen bijzondere betekenis toegeschreven.

In de rentmeestersrekeningen der Academie vinden we volgens Bouman (I, 314) op 14 mei 1657 dat de zes curatoren (één uit elk kwartier voor de ridderschap en voor de steden) verklaren „dat zij voor hunne tienjarige bediening, moeite en voorschotten, als mede voor buitengewone onkosten nooit iets genoten hadden." Weshalve zij toen goedvonden „dat hun een gouden en zilveren penning, voor dezen ter eere van den algemeenen vrede en van de oprigting der Akademie geslagen, tot gedachtenis gegeven zou worden." *

Nu weten we dus waartoe de dikkere zilveren exemplaren (catalogus Bom Dec 1888 nr. 612, 92 gram; eigen collectie 92,5 gram: Pl. III, 1) en de gouden exemplaren geslagen zijn. Het is eerst negen jaar later gebeurd en waarschijnlijk in een oplage van slechts zes exemplaren van elk.

Een gouden exemplaar is voorgekomen in de veiling Schulman van 8 mei 1899 (nr. 819) toen het f 131,— en in de catalogus Hirsch van 1901 toen het f 250,— opbracht. Het gewicht bedroeg 77,5 gram. Op deze bescheiden wijze, door een onderling geschenk aan curatoren werd dus het tienjarig bestaan gevierd.

De volgende gelegenheid blijkt te zijn op 23 maart 1666, wanneer volgens Bouman (I p. 314) de rentmeestersrekeningen vermelden dat men aan van Wijnbergen, van Hell en den Heer van Ruurlo gouden penningen deed toeleggen, elk ter waarde van honderd gulden, op de munt te Harderwijk geslagen „voor hunne buitengewone moeite en diensten,

* Deze passage komt op de aangegeven datum in de rentmeestersrekeningen niet voor. Het is niet duidelijk waar Bouman dit gevonden heeft.

in zaken der Akademie eenige jaren herwaarts gedaan en bewezen." Aangezien er geen aanwijzingen zijn dat er in die tijd op de munt te Harderwijk een andere penning werd geslagen neem ik aan dat opnieuw drie exemplaren van de gouden penning op de vrede van Munster werden uitgereikt. Zij zullen evenals het merendeel van de voorgaande wel op de gebruikelijke manier versmolten zijn. Het totaal der gouden penningen zou hiermede op negen komen.

Het zou tot 1713 duren voor er weer sprake is van penningen in verband met de Harderwijker Hogeschool. In plaats van de beschrijving van Bouman (II p. 172) wil ik hier liever de volledige tekst uit de handelingen der Curatoren (I p. 64 en 67) laten volgen, zoals de rijksarchivaris in de provincie Gelderland die mij ter beschikking stelde:

„Aangesien het geval gewilt heeft, dat na een so langdurigen en bloedigen oorlog de vrede tusschen die van Vrankrijk en desen Staat gesloten is, op den dag van onse Natalis Academiae, so hebben de Heeren Curatoren goetgevonden, dat tot gedachtenis van t'selvige door de stempel-snijder van dese Provincie soude gesneden werden ene medailje uijtbeeldende aen d'een sijde een vrede, en aen d'andere kant den dag, en tijdt als sulx is voorgevallen."

Aangezien dit plan kennelijk te kostbaar werd, besloot men een jaar later op vrijdag 12 april 1714:

„De wyl op voorleden jaar bij de presente Heeren Curatoren geresolveert was om ter gedachtenisse van den dies Natalis Academiae, op dewelke de vrede tot Uijtrecht gesloten is, alsmede dat ter occasie van t sluijten van de Munsterse vrede in den jare 1648 dese Academie is geinaugureert en opgerecht, en de Heeren Curatoren gewoon sijn op dien tijdt hare vergaderinge te beginnen, een silvere penning ter deser occasie te laten slaen, so is nu bij deselve goetgevonden, doordien voor t'maken van een nieuwen stempel wierdt geëijscht de somma van hondert gl. buijten t'gevaer van t'breken van den stempel om in plaets van dien een penning van goudt te maken, na t model van den penning op de vrede gemaakt, met dese klijne circumscriptione op de kant: in mem: Nat: Acad: D.G.Et C.Z.Hard: d'XI April MDCCXIII en deselve gemaakt sijnde een aen ieder Hr. Curator neffens den secretaris en Rentmr. deser Academie te verhandrijken, en sulx ten eersten te besorgen. En worden de presente Heeren Curatoren van Delen en Westervelt versogt om voor die penn. ordonnantie te slaen en die betalinge te besorgen, en hebben de Hn. van Heteren en Holthe aengenomen die gem. medailje ten eersten te laten

maken."

Er werd dus geen eigen penning gemaakt op de Harderwijker munt maar een bestaande penning op de vrede van Utrecht van een kantschrift voorzien om aan 6 curatoren, benevens secretaris en rentmeester, dus in totaal aan acht personen uit te reiken.

Maar welke van de vele penningen op de vrede van Utrecht is hiervoor gebruikt en is er nog een exemplaar met het kantschrift bewaard gebleven?

Dr. H. Enno van Gelder was zo gelukkig een exemplaar voor mij op te sporen in de verzameling van Teylers museum te Haarlem. Het blijkt te zijn de door Drappentier vervaardigde kleine penning op de vrede van Utrecht (van Loon 657.2), met op de voorzijde het sluiten van de tempel van Janus, op de keerzijde een zittende Europa bij de zee. De diameter bedraagt 48,5 mm, het gewicht van het gouden exemplaar 64,17 gram. Het kantschrift wijkt slechts hierin af van dat uit de tekst van de handelingen van curatoren dat het woord April ingekort is tot Apr (Pl. III, 2).

Het exemplaar van Teyler werd gekocht in de veiling Bom (nr. 471) van sept. 1889 voor f 300,— en was waarschijnlijk afkomstig uit de „rijke verzameling meest gouden en zilveren munten, nagelaten door den Welgedelen Heer A. Voomborgh te Amsterdam." Bij dit nummer wordt vermeld „Tweede bekend exemplaar, het eerste werd verkocht in onze veiling Dec. 1888 voor f 390,—." Deze collectie was afkomstig van de HH A. Voomborgh en A. H. Walter, beiden te Amsterdam. In de catalogus voor deze veiling, die zich in het Kon. Penningkabinet bevindt (Suppl. nr. 1221a) is aangetekend, dat de penning aan Hamburger verkocht is. Het commentaar in de catalogus luidt: „Deze uitnemend fraaie medaille is in goud en met dit kantschrift bij den Dies Natalis, op last van Curatoren der Hoogeschool te Harderwijk, geslagen ten getale van acht exemplaren, waarvan de rekening bedroeg f 925:5—. Het kantschrift geeft aanleiding om te veronderstellen dat deze penning in Gelderland is geslagen".

In het voorwoord schrijft Bom over de verzameling Voomborgh „Cette Collection, recueillie dès le commencement jusqu'à la moitié du 19me siècle, une période riche en ventes de cabinets célèbres hollandais, restait jusqu'à ce jour dans la possession de la famille Voomborgh".

Tenslotte heeft het eeuwfeest van de Hogeschool te Harderwijk aanleiding gegeven tot het vereren van penningen. De handelingen van Curatoren (I. p. 371) vermelden op woensdag 12 juni 1748 o.a. het volgende:

„Den Heere van Lijnden ter vergadering praesiderende heeft laeten lesen Haer Ed.Mog.res.en van den 13. April 1713 en 12. April 1714. waarbij is goetgevonden en verstaen dat aengesien het geval gewilt heeft,

dat na een so langdurige en bloedige oorlog de vrede tusschen den Koning van Vrankrijk en deesen Staat op den dag van de Natalis Academiae gesloten is, aen ieder Heer Curator, den Secretaris van het Collegie en den Rentmr van de Academie sal werden ter hand gestelt een goude medailje, en heeft vervolgens in bedenkinge gegeven of Haer Ed. Mog. ter occasie van het jubilé deser Universiteit, mitsgaders van de electie van Zijne Doorl. Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassauw Wilm Carel Hendrik Friso tot Erf-Stadhouder Capteijn en Admiraal Generael van de Unie, de gelukkige geboorte van den Erf-Prins van Orange en Nassauw en het voorspoedige evenement, waardoor aen de Republicq een gegronde hoop tot het sluijten van een algemeene gewenschte vrede onder de oorlogende Mogentheden gegeven wert. niet soudén connen goetvinden, om dat exempel na te volgen.

Waarop gedelibereert sijnde is goetgevonden en verstaen, dat aen ieder van de Heeren Curatoren thans het Collegie uijtmakende, den Secretaris van het Collegie en den Rentmr. van de Academie sal werden ter hand gestelt een goude penn. ter waerde van 45 gln. en dan nog twee silvere penn. ter waerde van 4 guldn., so als de Heeren van Hof en Reken Camer ende de Generael Meesters van de Munte deser Provincie sig thans alhier in Commissie bevindende voor Haer hebben laeten vervaerdigen, werdende de Heeren Torck en van Westervelt versogt en gecommiteert, om tot betaling van dien de nodige ordonnantie te depescheren, en den Rentmr. van Holthe geordonneert, om in conformité van dien de penn. hier toe gerequireert bedraegende volgens rekening 390:3:8 aen den Muntmr. Hensbergen te voldoen, welke aen Hem bij overlevering van quitantie in uijtgaef sullen geleden werden."

Hier is dus nadrukkelijk sprake van gouden en zilveren exemplaren van de penning op de opening van de vierde muntbus van de muntmeester J. Hensbergen te Harderwijk, die immers ook aan de heren van hof en rekenkamer en aan de generaal meesters van de provinciale munt gegeven werden. Behalve aan de verkiezing van de erfstadhouder, de geboorte van de erfprins en de hoop op spoedige vrede was deze penning dus ook nog aan het eeuwfeest van de hogeschool te Harderwijk gewijd. De Voogt (p. 67) beschrijft de penning (Vervolg van Loon 257) als volgt: Vz. een uit de wolken komende arm, eenen palm- en oranjetak houdende; IN EODEM ANNO. Kz. bovenaan het wapenschild van Gelderland met schildhouders, beneden-aan het muntteken (een paard tegen een bergje opspringend) Aequitas et justitia Observata circa rem monetæ-felici tempore quo-Guigelmus Quintus-natus et spes pacis renata-Harderovici-MDCCXXXVIII.

De medaille werd gesneden door Barkhuysen. Gouden afslagen hiervan zijn bekend (o.a. Kon. Penningkabinet, Den Haag: Pl. III,3).

Nu nog iets over de verzamelaars onder de hoogleraren te Harderwijk. Drie namen kan ik U noemen. Van der Chijs vermeldt dat de Harderwijker hoogleraar in het romeinse en hedendaagse recht J. O. Arntzenius (1771—1825) in 1821 aan het munt- en penningkabinet der Leidse Hogeschool een aantal zilveren romeinse consulaire munten schonk. Dan noemt hij B. Nieuhoff (1747—1831) hoogleraar in de wijsbegeerte, wis- en sterrekunde, wiens collectie Griekse, Romeinse, Oosterse en Nederlandse munten en gedenkpenningen, met uitzondering der laatstgenoemde, voor f 3000,— overgenomen werd door Prof. C. J. C. Reuvens (1793—1835) die na de opheffing van het Harderwijker Athenaeum naar Leiden werd overgeplaatst. Reuvens liet dit kabinet in 1835 na aan de Leidse Hogeschool. In 1893 werd het overgebracht naar het Kon. Penningkabinet te Den Haag. De Nederlandse munten en gedenkpenningen van Nieuhoff werden later stuksgewijze in het openbaar te Amsterdam geveild.

1. *Academiae Ducatus Gelriae et Comitatus Zutphaniae Hardervici constitutae inauguratio*, Harderwijk 1648.

2. H. Bouman, *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool en hare Hoogleraren*, Utrecht 1844—47.

3. *Catalogus A. Voombergh en A. H. Walter, G. Theod. Bom en Zoon*, Amsterdam 17 december 1888.

4. *Catalogus H. N. Tetterode, een bekend verzamelaar in Zeeland en A. Voombergh, G. Theod. Bom en Zoon* Amsterdam 3 september 1889.

5. *Catalogue du cabinet numismatique de la fondation Teyler à Harlem*, Haarlem 1909.

6. P. O. van der Chijs, *Het munt- en penningkabinet der Leidsche Hoogeschool in 1867*.

7. G. van Loon, *Beschrijving der Nederlandsche Historipenningen*, 's-Gravenhage 1723—1731.

8. O.N. Roovers, *De Noord-Nederlandse Triumfpenningen*, JMP 40 (1953) p. 1.

9. W. I. de Voogt, *Geschiedenis van het muntwezen der Vereenigde Nederlanden, deel I. Provincie Gelderland*, Amsterdam 1874.

SUMMARY

Three medals connected with the Academy at Harderwijk are described. The first was struck on the occasion of its foundation in 1648, the second on the occasion of the peace of Utrecht in 1713, and the third in 1748, when the centenary of the Academy was celebrated. The circumstances connected with the distribution of these medals are discussed.

